

Погребална маска от тънък златен лист. Заедно с нея в гроба са намерени голямо количество предмети от злато, сребро и бронз в съчетание с шлемове и други типове въоръжение. (края на VI в. пр.Хр., НАИМ – БАН).

Пластина с формата на ръка с пръстен на безименния пръст е изработена реалистично и е украсена с хоризонтален фриз от „плетеница“ в долната си част. Все още липсва изрично обяснение за присъствието на този и на други известни артефакти в архаичните гробове на Требенище (края на VI в. пр.Хр., НАИМ – БАН)

Кухи златни зарчета, изработени от тънък златен лист с щамповани малки кръгчета върху страните. Произходът от гроб 132 при Горна порта, Охрид, на ок. 12 км от Требенище. В него са открити още златна маска, златна пластина с форма на ръка и пръстен, бронзови съдове, елементи на въоръжението, сребърен съд и други (края на VI – началото на V в. пр.Хр., Музей на Охрид)

Бронзов кратер, открит в гроб I – определен като един от шедьоврите на древната торевтика. Горната част на дръжките на кратера са богато украсени с пластични ленти от езицест орнамент и перли. Към шията са апликирани от всяка страна по три масивни фигури на крави.

Долната част на дръжките е оформена като крилати горгонии, чиито фигури преминават от кръста надолу в двойка змии. Тялото на горгоните е оформено подобно на ризница. Високото профилирано столче на кратера е украсено от перли и лотосови цветове в релеф (края на VI в. пр.Хр., НАИМ – БАН)

Загадките на Требенище

За първи път от 100 години могат да се видят на едно място ценните артефакти от некропола, съхранявани в три държави

Зина СОКОЛОВА

Годината е 1918 г. По време на Първата световна война български войници от Сборната дивизия в района на Охрид се натъкват на интересна археологическа находка по време на пътностроителни дейности – поправяли пътя от Охрид за Кичево. Точно в този участък няма камъни и войниците почват да търсят. Натъкват се на участъци с концентрация на камънаци и когато ги вдигат, за да ги пренесат, виждат какво има отдолу – некропол на незначайни аристократи, погребани край Охридското езеро през VI столетие преди Христа. Артефактите имат късмет да попаднат на познавач. Началник-щаб на дивизията е полковник Димитър Мустаков, преди това началник-щаб на Девета пехотна дивизия на ген. Владимир Вазов.

„Преди пет години, когато се рових в архивите, научих, че докато е бил в Петербург, където е учил в Николаевската генералщабна академия, Димитър Мустаков е изучавал успоредно и археология – казва доц. д-р Христо Попов – директор на Националния археологически институт с музей при БАН. – Този факт не беше известен до този момент. Дори е имал значка за действителен член на Имперския археологически институт.“

Така археологическите находки попадат в ръцете на професионалист от висока класа. Проучванията се извършват по методически издържан начин, изготвен е план на откритите гробове, а с помощта на дивизионния фотограф са документирани различните етапи. Първите пет гроба са разкопани от български офицери, които предават находките на българската админис-

трация в Охрид. По-късно българското правителство командирова Карел Шкорпил от Варненския музей, който се информира за хода на проучвателната дейност от доклада на полк. Мустаков. Той предприема нови разкопки на мястото заедно с Богдан Филлов и открива още два гроба – 6 и 7.

Карел Шкорпил и Димитър Мустаков вероятно са се познавали, предполага доц. Попов. Мустаков е учил в гимназията във Варна, където е преподавал Шкорпил. Мустаков е от рода на Хаджи Димитър. Родът му се преселва от Сливен във Варна преди Априлското въстание.

Когато Богдан Филлов публикува през 1927 г. монографията си за некропола край с. Требенище, тя се превръща в европейска сензация. Тогава се разбира, че има изключително важен археологически обект. От Белградския музей и университет правят експедиция и през 30-те години разкопките са подновени. Оказва се, че некрополът е много по-голям, съдържа останки от различни периоди. По някаква причина хората по онова време са имали изключително висок социален и икономически статус и това се отразявало в материалното им положение, казва доц. Попов.

„В момента има международен проект, част от който са колеги от Скопие, от Карловия университет в Прага, Комисията по стара история и епиграфика към немския археологически институт в Мюнхен правят проучвания, които са малки по обем разкопки. Разкопки на самия некропол не са извърш-

вани от 70-те години на миналия век – уточнява директорът на НАИМ. – Природната среда е много променена. Заради ерозията и обезлесяването гробовете, които са били на повърхността, сега се намират на много голяма дълбочина. Променило се е и езерото, нивото му е било по-високо и се разпростирало на няколко километра наоколо.“

В Националния археологически музей в момента има изложба. Тя се реализира по проект „100 години Требенище“, по който работят съвместно археолози от трите държави.

„За първи път от 100 години може да се видят на едно място артефакти от трите държави – казва доц. Попов. – Много поколения преди нас са го искали и са се надявали, че ще се случи. До 90-те години по политически причини подобна конструкция беше абсолютно невъзможна. Сега имаме шанс да направим това, каквото те са нямали. Идеята на този проект е чрез изложби и популяризиране на некропола край Требенище

Един от най-интересните експонати е илирийският шлем от гроб VIII с апликации от златно фолио във формата на конник върху набузниците и кръгъл соларен символ, фланкиран от два лъва върху предната част, който се съхранява в Националния музей на Сърбия. Два илирийски шлема със сходна украса са открити в Олимпия, Пелопонес, и долината на р. Тамиш край Тимишоара, в румънската част на Банат

да бъдат насърчени следващи теренни проучвания, геофизични изследвания, съвместни разкопки с чуждестранни археолози.“

Доц. Попов припомня имената на някои от реставраторите, които през годините са работили върху находките от българската част, които се съхраняват в София. Един от тях е Васил Василев, който през 70-те и 80-те години на миналия век прави изключително качествени и на високо професионално ниво реставрации специално на бронзовите предмети, пазени във фондовете на Музея. Любопитно е, че много от съдовете не са изработени на мястото, където сега е некрополът, казва доц. Попов. Това прави нещата изключително интересни от културно-историческа гледна точка.

Голяма част от бронзовите съдове са от Южна Италия и от Пелопонес, Гърция. Част от оръжията – също. Стъклото и фаянсът са от Близкия изток, от Родос и от Египет. Рисуваната керамика е от Атина и Коринт. Хората, донесли даровете, са търсели влиянието на местните жители. Вероятно мястото е привличало хора от най-различни места. Едно от обясненията би могло да бъде, че оттам минава един от основните пътища – прочутият Via Egnatia.

На север тръгват още два пътя, изключително важни – към района на Косово и към горното течение на Вардар и оттам за Дунав. Поне три трансрегионални пътя се събират на едно място, подчертава директорът на НАИМ. И хората, които са живели тук и са контролирали потока от пътища, са се облагодетелствали от своето местоположение.

В резултат на разкопките на некропола край Требенище, продължили през 1930–1934, 1953–1954 и 1972 г., са намерени четири златни погребални маски и множество други предмети, съхранявани в музеи в София, Белград и Скопие. Сред откритите предмети е пръстен с отворена халка. Некрополът при Требенище е най-известният архаичен некропол на Балканите. 13 изключително богати гроба му печелят прозвището Долината на златото и вече 105 години разнасят славата му по света.

Посетителите на изложбата в София могат да видят непоказвани досега експонати, както и добре известни артефакти. Изложен е нагръдник, направен от един цял лист злато. В средата е разположен кръгъл медалон с фигурите на два лъва. Украсата включва също розети, лотосови цветове и точки (края на VI в. пр.Хр., НАИМ – БАН). Друг акцент са цилиндрични мъниста от кехлибар с различна форма и размери – те са един от важните белези на елита през ранножелязната епоха в Централните Балкани. Кехлибарът присъства в инвентара на почти всички богати гробове от некропола при Требенище. Суровината за кехлибарените накити през този период произхожда от Северна Европа, като през I хилядолетие пр.Хр. Северна Адриатика и нейният хинтерланд се превръщат в център на търговията с кехлибар.